

**Ірина Верховцева,
Олексій Запорожченко,
Тетяна Шевчук**

**ЛОКАЛЬНИЙ СОЦІУМ
УКРАЇНСЬКОГО ПРИДУНАВ'Я:
У ПОШУКАХ КОЛЕКТИВНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ**

Проаналізовано фактори, під впливом яких формується колективна ідентичність населення південно-західної частини Одещини. Автори вважають, що складна історична доля краю, специфіка ідентифікації представників етнокультур регіону, котрий має надзвичайно високий індекс етнічної мозаїчності, обумовлюють той факт, що колективна ідентичність тут формується переважно під впливом освіти й історіописання.

Ключові слова: колективна пам'ять, місця пам'яті, колективна ідентичність, мала батьківщина, етнічна ідентифікація, регіональна і національна ідентичності, "національно-культурні" товариства.

Унікальність соціального простору Українського Придунав'я в складі вітчизняного Півдня та усєї України, засвідчена історико-культурними, етнографічними, лінгвістичними, соціогеографічними, соціоекономічними дослідженнями, потребує глибокого осмислення і філософського аналізу, адже сьогодні розвиток регіону й країни загалом вимагає проєкції наукових ідей у площину суспільної практики та пошуку нових ракурсів осмислення соціальної реальності. На "передньому плані" оновлених дослідницьких стратегій виступають вивчення локальних соціумів, аналіз їх колективних ідентичностей, проте не менш важливим завданням є необхідність осмислення національного соціального простору у синтезі його регіональних складових¹.

Господарське відродження держави та її частин передусім є результатом сукупності суспільних імпульсів, які мають випромінювати не тільки "зверху", від влади, але й "знизу", від місцевого

¹ *Середа В.* Регіональні виміри українського соціуму: історичне минуле і національні ідентичності // *Агора. Україна – регіональний вимір.* – Вип. 3. – К., 2006. – С. 29; *Хобта С.* Восток Украины: трансформация идентичностей в условиях пограничья // *Перекрестки.* – 2010. – №3-4. – С. 207-208; *Верменич Я.* Історична лімологія: проблеми концептуалізації // *Регіональна історія України.* – Вип. 5. – К., 2011. – С. 32; *Її ж.* Макро-, мезо-, мікропідходи в історіографічному аналізі: концептуальний плюралізм // *Україна-Європа-Світ. Серія: Історія, міжнародні відносини.* – 2012. – Вип. 10. – С. 284.

соціуму. Запитана часом економічна оптимізація України великою мірою залежить від сформованості у мешканців регіонів почуття соціальної солідарності, коли горизонтальні співтовариства, об'єднані ідеєю відродження “малих батьківщин”, спрямують різновекторні зусилля індивідуумів по забезпеченню себе “хлібом насущним” на землі, на якій людина народилася, зробила перший крок, на тій землі, де слова “матір” і “земля” мають спільну конотацію – “рідна”. Не останньою мірою воно визначається станом колективної ідентичності місцевих мешканців, тим, чи усвідомлюють вони спільність соціальних інтересів і чи вироблено ними стратегію поступу “малої батьківщини”. Важливими факторами впливу виступають явища нематеріального характеру, передусім пов'язані зі свідомісними процесами, з увяленнями населення регіонів щодо своєї “землі” – соціального поступу краю у сукупності його культурних характеристик як складової національної держави. Вагому роль у цих процесах відіграють ментальні конструкти “рідна земля”, “рідний край”, “мала батьківщина”, що у масовій свідомості перетворюються на чинник позитивної динаміки формування однієї з базових соціальних ідентичностей – регіональної.

Для мешканців Придунайського краю України поняття “регіональна ідентичність” в ієрархії колективних ідентичностей посідає особливе місце: у складі вітчизняного соціального простору навряд чи знайдеться інша частина, де б людність об'єднувало спільне поняття “нащадки переселенців”. Тут жодна етнічна спільнота не може вважатися корінною, адже усі – “прибульці”, по суті – “фрагменти” свого народу, які розбудовують *нове життя* на новій батьківщині і, природно, шукають тут ознаки того “рідного”, що їх предки залишили не з власної волі, а з волі гіркої долі. Отже, поняття “мала вітчизна” для українських бессарабців/буджакців/придунайців сформоване колективною пам'яттю дідів-прадівів і не може розчинитися у низці інших ідентичностей, оскільки завжди було запорукою виживання сім'ї, роду, допомагало облаштуватися на новій землі, разом будувати оселю, орати та зрошувати буджакські степи, торувати шляхи у майбутнє. Співвідношення етнічної і національної ідентичностей у свідомості місцевих мешканців, стан сформованості регіональної ідентичності, безумовно, є тими специфічними рисами, що характеризують локальний соціум і впливають на життя цієї частини вітчизняного соціального простору та країни загалом. Вивченню даної проблеми науковці, на жаль, приділяли замало уваги, проте перші позитивні зрушення у цьому напрямку останніми роками сталися: деякі аспекти проблеми проаналізовано О.Чебаном², А.Кіссе,

² Чебан О.М. Особливості українського Придунав'я з погляду поліетнічності // Культура народів Причорномор'я. – 2005. – № 68. – С. 82-86.

С.Коч³, І.Верховцевою⁴, Т.Шевчук⁵, Я.Кічуком, О.Запорожченком⁶. Підтримуючи закладену цими дослідниками тенденцію, спробуємо визначити, які фактори впливають на формування колективної ідентичності людної дев'яти південно-західних районів Одещини.

Формування території краю, його топоніми. Важливим чинником формування колективної ідентичності населення краю є образ останнього у свідомості його мешканців. Для членів локального соціуму Українського Придунав'я базу для створення образу своєї малої батьківщини як територіального і соціокультурного утворення з власними географічними й етнографічними характеристиками було закладено у 1940-і – на початку 1950-х рр. Саме тоді край постав “у просторі і часі” як окремий суб'єкт адміністративно-територіального устрою УРСР – Ізмаїльська область. У перших працях радянських істориків щодо минулого Ізмаїльщини ці землі виступають складовою Бессарабії, автори інерційно описують регіон як частину “адміністративної Бессарабії” ХІХ – початку ХХ ст. в межах Дунай-Пруто-Дністровського межиріччя⁷. “Виокремлення” території Придунайського краю з соціального простору Бессарабії у свідомості фахівців-гуманітаріїв та місцевих мешканців, певно, розпочалося завдяки пресі, а саме періодичному виданню, що побачило світ 1941 року – газеті “Придунайская правда”. Висвітлюючи події суспільного життя на території колишніх Аккерманського й Ізмаїльського повітів,

³ Киссе А.И., Коч С.В. Практика межэтнических взаимодействий // Буджак: историко-этнографические очерки народов юго-западных районов Одещины. – Одесса, 2014. – С. 677.

⁴ Верховцева И.Г. Украинское Придунавье – славяно-романо-тюркское пограничье: базовые факторы формирования коллективной идентичности населения // Актуальные проблемы социологии, политологии, философии и истории. – Новосибирск, 2011. – С. 159-164; *Її ж.* Етноконфесійні аспекти формування регіональної ідентичності населення Українського Подунав'я // Релігія, релігійність, філософія та гуманітаристика у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти. – Ч. 1. – Луганськ, 2011. – С. 148-151; *Її ж.* Суворов и региональная идентичность населения Придунавья // Суворов в Измаиле: 220 лет. – М., 2011. – С. 222-227; *Її ж.* Соціокультурна спадщина Українського Подунав'я: регіон як ментальне утворення // Інтелігенція і влада. – Вип. 24. – Серія: Історія. – Одеса, 2012. – С. 153-164.

⁵ Шевчук Т.С. Самосвідомість мешканців краю, їх соціальна взаємодія // Українське Придунав'я у світлі гуманітарних досліджень. – С. 178-198.

⁶ Запорожченко О.В., Кічук Я.В. Самосвідомість мешканців краю, їх соціальна взаємодія // Українське Придунав'я у світлі гуманітарних досліджень. – Ізмаїл, 2015. – С. 199-209.

⁷ Нарцов Н. Исторические судьбы Бессарабии и Молдавии (краткий очерк) // Историк-марксист. – 1940. – Кн. 9 (85). – С. 85-98; Дальник А. Бессарабия под властью румынских бояр (1918-1940). – М., 1945; Малинский В. Аграрная реформа 1918-1924 гг. в Бессарабии. – Кишинев, 1949.10. – С. 284.

часопис виконував надважливе завдання: завдяки йому у свідомості населення поставала нова “уявна” Ізмаїльщина – Ізмаїльська область, що об’єднувала обидва ці повіті і кордони якої, власне, до сьогодні залишаються кордонами Придунайського краю. Хроніки життя регіону, “відбиті” на шпальтах газети, були підпорядковані завданням усвідомлення крайнами себе членами уявного співтовариства – населення Ізмаїльської області як складової Радянської України. Проте у такий спосіб досягалася ще одна важлива для компартійного керівництва республіки мета: формувати на приєднаних землях нову суспільну генерацію – населення *Придунайських земель Радянської України*. Так з’явився топонім *Придунайський край*, що ним відтепер позначалися землі тієї частини історичної області *Буджак/Бессарабія*, котра увійшла до складу УРСР. У наукових виданнях, офіційному радянському документообігу 1940-1954 рр. відносно регіону застосовувалася також і назва *Ізмаїльщина*. Отже, регіон отримав адміністративний статус, кордони, “прописку” у районуванні українських теренів, власні “імена”. Проте це були нові “імена”, історичні ж назви цієї землі суспільна пам’ять “згадає” пізніше.

З ліквідацією у 1954 р. Ізмаїльської області питання назви і місця регіону в загальному районуванні України на певний час “згасає”. Лише з початком 1960-х рр. історики актуалізують проблему, звертаючись до минулого краю. Завдяки історичним розвідкам А.Д. Бачинського із забуття повертається історична назва *Буджак (Буджацький степ)*⁸. У науковому дискурсі синхронно використовуються топоніми *Придунайський край*, *Придунайські землі*, які, по суті, стають синонімічними назвами. Поряд з цим з’являється і новий топонім, певною мірою штучний, – *Південна Бессарабія*. Ним маркують південну частину *адміністративної Бессарабії XIX – початку XX ст.*, проте межі цієї частини Бессарабії не тотожні території *Придунайського краю України*, оскільки значно ширші. Назва *Південна Бессарабія* акцентує на природних характеристиках місцевості (рівнинна територія, багата на водні ресурси, природні кордони якої на заході пролягають по лінії “Бендери – Кагул”). У 1970-і – першій половині 1980-х рр., описуючи минуле південного заходу Одещини, вчені демонструють усвідомлення того факту, що регіон має суттєві відмінності у своєму етнокультурному й історичному розвитку порівняно з рештою українських теренів⁹. Прийняття 16 липня 1990 р.

⁸ Бачинский А.Д. Основные этапы крестьянско-казацкой колонизации Буджакской степи и низовой Дуная в XVIII – начале XIX в. // Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы. – Кишинев, 1966. – С. 325-331.

⁹ Бачинский А.Д., Ващенко В.П., Кульчицкий С.В. Изменения административно-территориального деления Одещины (конец XVIII-1975 г.) // Археологические и археографические исследования на территории Южной Украины. – К.-Одесса, 1976. – С. 68-91; Мельник С.К. Борьба за власть Советов в Придунайском крае и воссоединение с Украинской ССР. (1917-1940 гг.). – К.-Одесса, 1978; ін.

Декларації про державний суверенітет УРСР та проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. відкрили нову сторінку історії краю. Як реакція на політичні та соціокультурні зміни початку 1990-х рр. до наукового обігу впроваджується топонім *Українське Придунав'я (Подунав'я)*, хоча синхронно вживаються і назви *Буджак, Південна Бессарабія*.

Протягом 1990 – 2000-х рр. історики, етнографи, лінгвісти акцентують увагу на історико-етнографічній специфічності регіону, як історико-географічній цілісності¹⁰. При цьому використовуються як топоніми *Буджак, Бессарабія, Південна Бессарабія*, так і топоніми *Придунайський край, Українське Придунав'я (Подунав'я)*. Сучасні історики стверджують, що вибір імені землі – це вибір шляху розвитку, вибір історичної перспективи¹¹. Сьогодні представники місцевої наукової, управлінської, творчої еліти, усвідомлюючи своєрідність соціальних процесів у південно-західній частині Одещини в минулому, специфіку господарського поступу, самотність культури мешканців краю, зазвичай вживають топонім *Українське Придунав'я*, проте історично зумовлені топоніми *Буджак* і *Бессарабія*, як показує досвід, не зникають. В умовах піднесення самосвідомості людності регіону вони застосовуються у коректних варіаціях: *українська частина Бессарабії, придунайська Бессарабія, приморська Бессарабія, український Буджак*¹² тощо. На наш погляд, це свідчить, що у ментальності мешканців краю поступово утверджуються нові життєсенси громадян суверенної і незалежної України, у колективній свідомості краян формується ментальний образ своєї малої батьківщини.

Формування мультикультурного соціального простору регіону. 1940-1950-і роки стали часом радикального “переформатування” соціального простору Придунайського краю: у роки Другої світової війни та повоєнну добу румунська та радянська влади здійснювали тут активну переселенську політику як примусового, так і “добровільно-примусового” характеру: у 1940-1941 рр. звідси масово виселяли румун і німців; у часи румунської окупації краю (червень 1941 – серпень 1944 р.) сюди переселено румун з Добруджі та депортовано звідси до концтаборів смерті інших регіонів майже усіх євреїв; по відновленні радянського режиму у серпні 1944 р. протягом

¹⁰ *Верховцева І.Г., Пригарін О.А.* Буджак: історичний зміст топоніму у контексті історико-етнографічного районування України // Постфактум: історико-антропологічні студії. – № 1. – Одеса, 2013. – С. 108-110.

¹¹ *Яковенко Н.* Вибір імені versus вибір шляху (назви української території між кінцем XVI – кінцем XVII ст.) // Міжкультурний діалог. – Т. 1: Ідентичність. – К., 2009. – С. 57.

¹² Буджак: історико-етнографіческие очерки народов юго-западных районов Одещины. – Одесса, 2014. – С. 19.

другої половини 1940-х – першої половини 1950-х рр. до Придунав'я переселили чималу кількість “будівничих соціалістичного ладу” зі сходу і заходу України, сусідніх областей, а також представників інших етнокультур з азійських та закавказьких республік СРСР, з РРФСР, інших частин Країни рад. Результатом такої політики в регіоні, котрий з часів середньовіччя був слов'яно-романо-тюркським пограниччям¹³, а у ХІХ ст. перетворився на край, де домінували слов'янські і романські народи, сталися якісні етнокультурні зміни: відтепер важливою ознакою соціального простору Ізмаїльської області став його мультикультурний характер, при цьому основна частина мешканців належала до слов'янського етномасиву, більшість серед яких становили українці.

Протягом наступних десятиліть фахівці відзначали, що землі Придунав'я характеризує найвищий показник етнічної мозаїчності в Одеської області та Україні загалом: півмільйона мешканців краю представляють близько 100 етнічних культур¹⁴. Натомість у масовій свідомості краян таке культурне розмаїття відбивається у специфічних ментальних явищах: за даними опитування студентської молоді, близько 20% взагалі не можуть визначитись зі своєю етнічною й національною приналежністю. У 40% респондентів етнічна ідентичність жодного відношення до їх етнічного походження не має: приміром, звичайною практикою є, коли батьків та дідів молода людина визначає за походженням як молдован, болгар, гагаузів, євреїв тощо, себе ж вважає етнічним українцем або росіянином, а доволі часто свою національну приналежність взагалі визначити не в змозі. Безумовно, проблеми індивідуальної ідентифікації пересічного мешканця Придунав'я чималою мірою пов'язані з недоліками культурно-освітньої діяльності у краї в цілому. Слід, проте, визнати: віднести їх на рахунок тільки місцевих освітніх чи культурних установ буде несправедливим, адже в останні двадцять років держава в основному сприяла ідентифікації етнічних українців, недооцінюючи полікультурний фактор формування національної свідомості мешканців регіонів. Як наслідок картина з етнічною і національною ідентифікацією людності Українського Придунав'я є доволі сумною: мультикультурність соціального простору краю ускладнює етнічну ідентифікацію пересічного мешканця. А якщо

¹³ Дергачев В.А. Украинское Причерноморье. – Одесса, 1996. – С. 9; Верховцева І.Г. Українське Подунав'я в етноконфесійних слов'яно-романо-тюркських відношеннях // Науковий вісник ІДГУ. – Вип. 32. – Ізмаїл, 2013. – С. 5-7.

¹⁴ Заставний Ф.Д. Географія України. – Л., 1994. – С. 343, 347; Богуславська Ю.Ю. Етнічна мозаїчність Одеської області (друга половина ХХ ст.) // Інтелігенція і влада. – Вип. 3. – Серія: Історія. – Одеса, 2004. – С. 90; First All-National Population Census: historical, methodological, social, economic, ethnic aspects. – К., 2014. – Р. 101-102.

взяти до уваги, що після 1991 р. соціально-економічне становище регіону невпинно погіршувалося, і протягом чверті століття він стабільно перебуває у статусі депресивного, дотаційного, стає зрозумілим, чому у колективній свідомості краян “гальмуються” процеси формування базових колективних ідентичностей, і що найважливіше – національної ідентичності.

Колективна пам'ять і формування колективної ідентичності мешканців Українського Придунав'я. Роль освіти у формуванні колективної ідентичності соціумів не підлягає обговоренню. “Стартовим” показником рівня грамотності населення для Придунайського краю на початку 1940-х рр. було близько 20% (у деяких районах, приміром, Кілійському, де мешкали переважно етнічні українці, цей показник дорівнював 8%)¹⁵. Зауважимо: наприкінці XIX ст., за переписом 1897 р., кількість грамотних суттєво не відрізнялася від вказаного¹⁶. На момент входження краю до складу УРСР у 1940 р. тут констатувався найнижчий рівень грамотності населення в Європі. У роки перебування краю в складі Румунії офіційна влада докладала зусиль до розчинення слов'янської етнокультурної традиції у місцевому романському етносередовищі. Зрозуміло, етнічна свідомість місцевої людності – українців, росіян, болгар тощо – на початку 1940-х рр. перебувала в архаїчному стані, а традиційні культури краю – під загрозою асиміляції.

Радянський режим чимало робив для підвищення рівня грамотності місцевих мешканців: розбудовується освітній цикл від початкової школи до вищої, починається друк книг мовами народів краю, мовою міжетнічного спілкування стають російська та українська. Об'єктивно сприяла збереженню етнічних традицій мешканців Ізмаїльщини, для понад 90% яких християнство було культуроутворюючою релігією, лібералізація радянської політики щодо православної церкви: сталінський режим намагався викликати симпатії до СРСР з боку населення півдня Європи й Близького Сходу, аби таким чином сприяти поширенню системи соціалізму на Схід¹⁷. Отже, сприяючи у такий спосіб лояльному ставленню місцевої людності до радянського режиму, влада об'єктивно створювала умови для етнокультурного відродження краю. Проте поступово набирали

¹⁵ Верховцева І.Г. Етнічні культури Українського Подунав'я в умовах радянзації краю // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. – Вип. 29. – Ізмаїл, 2010. – С. 5.

¹⁶ За нашими підрахунками, в Ізмаїльському та Аккерманському повітах грамотними у середньому були 19,4% мешканців (див.: Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 года. – СПб., 1905. – С. 49-59).

¹⁷ Верховцева І.Г. Церковно-державні відносини у Подунав'ї у добу радянзації краю // Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри. – Одеса, 2011. – С. 317.

силу й процеси русифікації: у рамках “радянського культурного будівництва”; умови для збереження етнокультур регіону й формування етнічної ідентичності мешканців значно погіршилися. Офіційна документація того часу свідчила, що у 1952/1953 навчальному році в Ізмаїльській області російськомовних шкіл нараховувалося 789, україномовних – 137, молдавськомовних – 24. Русифікаторська політика 50-х – 80-х рр. ХХ ст., безумовно, справила свій згубний вплив на етнічну свідомість місцевих мешканців. У пануючій ідеологічній моделі етнічна самобутність нівелювалася і поступово, за висловом Т.Цимбал, позбавляла людину “буттєвісної вкоріненості”¹⁸.

Спрямованість етнополітики почала істотно змінюватися у другій половині 80-х років ХХ ст. Згідно Закону “Про мови в УРСР” (1989 р.) і Декларації про державний суверенітет 1990 р., що гарантували право національних меншин на етнокультурний розвиток, в краї заснуються неформальні об’єднання, клуби, товариства, які мали на меті просвітницьку діяльність з відродження етнокультурної свідомості і мови своїх народів. Декларування в сучасній Україні на конституційно-правовому рівні тези “держава сприяє розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин” (Конституція України 1996 р., ст. 11), ухвалення низки законодавчих актів щодо захисту прав національних меншин у галузі освіти й культури надало етнічним групам Придунайського краю можливість відкривати освітні установи з рідною мовою навчання, проводити факультативні заняття з вивчення історії, культури свого народу. У такий спосіб у регіоні було створено умови для етнокультурного відродження. Приміром, на Ізмаїльщині, де проживають представники близько 100 етнічних культур, розпочали свою діяльність “національно-культурні” громадські організації. Серед них: Ізмаїльська первинна організація Всеукраїнського об’єднання “Просвіта” ім. Т.Г. Шевченка, Громадська організація “Українське реєстрове козацтво – Бессарабський полк міста Ізмаїл”, “Ізмаїльська болгарська організація ім. Святої Софії”, “Ізмаїльське товариство ім. Кирила та Мефодія”, “Районне співтовариство імені Христо Ботева”, Вірменський благодійний фонд “Еребуні”, Товариство німців “Баварія”, Громадська організація “Німецький дім”, Одеська обласна румунська національно-культурна асоціація “Бессарабія”, Громадська організація “Російська спілка Причорномор’я”, “Фонд гагаузької культури”, “Ініціативний комітет при Французько-Українському Альянсі”, Єврейська громадська організація “Менора”, Регіональне культурно-національне молдавське товариство, Ізмаїльська організація “Будинок Європи у Бессарабії”, Громадська організація “Еллада”, Товариство “Будинок Польський-Куяви”, Громада ромів міста Ізмаїла “Бахтало дром”, Громадська організація “Асоціація бессарабських

¹⁸ Цимбал Т. Людина у пошуках ґрунту. – К., 2010. – С. 16.

сімей “Родніні” тощо. У деяких містах, зокрема в Ізмаїлі, заснувалися Ради представників національно-культурних товариств.

В інформаційному просторі Українського Придунав'я увагу міжетнічним відносинам стали приділяти “Придунайские вести” (орган Ізмаїльської районної ради), “Моя земля” (видання Ізмаїльської міської ради), “Собеседник Измаила” (міська суспільно-політична газета), а також регіональні інформаційно-рекламні тижневики “Курьер недели” та “Уездный телеграф”, Ізмаїльська телестудія (щоденна програма “700 секунд”, щотижнева програма “Розмова з владою”). Життя болгарської громади краю висвітлюють газети “Роден край” та “Украина: българското обозрение”. В школах краю факультативно вивчаються болгарська, румунська мови тощо. Сприяє збереженню етнокультурних традицій діяльність Ізмаїльського історико-краєзнавчого музею Придунав'я, Центру національних культур Ізмаїльщини та інших закладів. Проводяться фестивалі, свята, заходи етнокультурної тематики: “Бессарабська тантела”, “Етноперлина Південної Бессарабії”; обрядове молдавське свято “Мерцішор”; “Вишиванко, моя вишиванко”; “Ой на Івана, ой на Купала”; “Національні обряди”; “В сім'ї єдиній”; “Чувайте, болгарі”; “День слов'янської писемності” тощо. Водночас, у краї, понад 40% мешканців якого є носіями української мови, на жаль, нині практично немає україномовних ЗМІ, а висвітлення питань розвитку української культури, її популяризація носять епізодичний характер.

В інтелектуальному житті краю 1991-2015 рр. представники місцевих культурних й освітніх установ ініціювали проведення низки регіональних науково-практичних конференцій з історії та культури краю. Осередком наукового вивчення минулого регіону став Ізмаїльський державний педагогічний інститут (з 2002 р. – Ізмаїльський державний гуманітарний університет). Наприкінці 1990-х рр. побачили світ перші дисертаційні роботи науковців вишу, присвячені вивченню соціального простору Придунав'я¹⁹, наступними роками ця тенденція набирала силу²⁰. Активно досліджують історико-культурну

¹⁹ Циганенко Л.Ф. Українське козацтво у Північно-Західному Причорномор'ї (XVI - 60-і роки. XIX ст.). Дисертація. – К., 1997; Мельникова Л.С. Східнослов'янська колонізація Південної Бессарабії (V – перша половина XIX ст.). Дисертація. – Ізмаїл, 1999; Ярмоленко М.І. Розселення та облаштування гагаузів у Бессарабії (XIX – початок XX ст.). Дисертація. – Л., 2001; Паламарчук С.В. Територіальні структури Дунай-Дністровського межиріччя (кінець XIV – середина XVII ст.). Дисертація. – Одеса, 2005 та ін.

²⁰ Кучерявенко І.Ф. Ізмаїльсько-Бессарабська старообрядницька епархія як історико-культурний і конфесійний феномен (1857–1946 рр.). Дисертація. – Черкаси, 2008; Шевченко А.М. Зовнішня торгівля портів на Півдні України (друга половина XIX – початок XX ст.). Дисертація. – Одеса, 2008; Циганенко Л.Ф. Дворянство Півдня України (друга половина XVIII ст. – 1917 р.). Дисертація. – Переяслав-Хмельницький, 2010; Кузьміна С.Б. Трансформації етносоціальної структури населення Бессарабії (перша половина XIX ст.). Дисертація. – Чернівці, 2015 та ін.

спадщину Придунайського краю колеги з Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова²¹. Об'єктивно усе це сприяє формуванню у мешканців краю уявлень про особливу історичну долю своєї малої вітчизни. Водночас регіональна та національна ідентифікація місцевої людності, на наш погляд, супроводжується як тенденціями продуктивного, так і зворотнього характеру.

Передусім слід визнати: значна частина мешканців Українського Придунав'я має подвійну етнічну ідентичність, адже кілька поколінь місцевих мешканців протягом принаймні 75 останніх років створювали специфічне соціальне середовище у полікультурному просторі краю, де батьки й діди-прадіди представляли різні етнічні культури, відтак сучасним країнам досить важко визначитися, якого вони "роду-племени". Проведене нами опитування студентської молоді довело цей факт: питання етнічної і національної приналежності сприймаються як тотожні, адже майже 60% опитуваних продублювали свої відповіді, зазначаючи "молдаванин" і "болгарин" як відповіді в обох випадках. Решта (20%) зазначили, що вони українці за національною належністю (переважно болгари), і ще 20% зовсім не спромоглися відповісти на це питання (переважно представники молдаванської етнічної культури). Між тим, студенти з українською і російською етнічною належністю плутанини майже не демонстрували і, за незначним винятком, адекватно зафіксували свої відповіді. Респонденти із етнічно змішаних сімей (болгаро (українсько-, російсько-) - молдавських, російсько-гагаузьких, українсько-російсько-єврейсько-вірменських, а також з частковим польським і грецьким корінням, яких нараховується близько 50%, практично у всіх випадках (90%) ідентифікували свою етнічну приналежність за лінією батька, згідно з патріархальною традицією, включаючи представників родин зі змішаним єврейським корінням.

Слід вказати, що респондентам було надано можливість самим обрати мову, якою вони бажали давати відповіді (на аркуші було подано два варіанти запитань – українською і російською). Третина

²¹ Бачинська О.А. Українське населення Придунайських земель. XVIII – початок XX ст. (Заселення й економічне освоєння). – Одеса, 2002; Михайлуца М.І. Православна церква на півдні України: період Другої світової війни (1939–1945 рр.). – Одеса, 2008; Пригарин А. Русские старообрядцы на Дунае: формирование этноконфессиональной общности в конце XVIII – первой половине XIX вв. – Одесса-Измаил-Москва, 2010; Шабашов А.В. Гагаузы: система терминов родства и происхождение народа. – Одесса, 2002; Луньова О.К. Політичні та соціально-економічні зміни в Придунайському краї України: 1940-1941 рр. Дисертація. – Одеса, 2013; Кушнір В.Г. Господарсько-побутова адаптація українців південно-західного степу і Нижнього Подунав'я (друга половина XIX – перша половина XX ст.). Дисертація. – К., 2013; Діанова Н.М. Науково-просвітницька діяльність вищого православного духовенства Південної України (кінець XVIII – початок XX ст.). Дисертація. – Дніпропетровськ, 2013 та ін.

респондентів обрала російськомовну версію анкети, щоб надати відповіді на поставлені запитання. Це пов'язано з тим, що російська мова виконує роль мови побутового спілкування у регіоні. Також опитування продемонструвало, що у молдавських і болгарських селах спілкуються рідною мовою, тоді як в українських родинах перевага віддається українській мові. Між тим, жодних перешкод у комунікації українською мовою респонденти не демонструють і без труднощів користуються україномовним матеріалом при підготовці до занять. Варто зауважити, однак, що мовні аспекти ідентифікації мешканців краю, як довели спостереження вчених-лінгвістів ІДГУ, не можуть бути достовірною вказівкою на етнічне походження респондентів: в умовах полімовності Українського Придунав'я у результаті тривалого спілкування між представниками різних етнічних культур відбулися мовні запозичення, змішування. Неподинокі випадки, коли представники, приміром, місцевого болгарського населення називають себе етнічними українцями, або навпаки: чимало з місцевих українців, спілкуючись, по суті, генетично різнотипними українськими говірками, етнічно ідентифікують себе іншими²².

По-друге: протягом останніх століть регіон неодноразово був зоною мілітарних протистоянь між державами, що прагнули домінувати у Причорномор'ї, відтак тут практично не залишилося історичних об'єктів, які могли б представляти спільне минуле сучасникам (як виключення, приміром, рештки фортеці Ізмаїл та мусульманська мечеть, у будівлі якої розміщено діораму "Штурм фортеці Ізмаїл"). Отже, місць пам'яті у регіоні бракує. Не дивно, що дослідники змушені констатувати: колективна пам'ять місцевої людності характеризується архаїчністю і представляє, по суті, "мозаїку" з уламків "колективних пам'ятей" тих етносів, до яких належали предки сучасних краян²³. По суті, відбувається парадоксальне: "заміщення" колективної пам'яті про минуле цієї землі, на якій вони мешкають сьогодні, пам'ятю про ту землю, яку покинули з волі гіркої долі їх предки. Проте, як зазначалося вище, усе ж образ землі, на якій мешкають сьогодні нащадки колоністів XVIII–XX століть, у їх колективній пам'яті сформувався, проте це образ не Придунайського краю, а села, району чи міста.

Саме це довели результати опитування студентів Ізмаїльського державного гуманітарного університету. В опитуванні взяла участь

²² Колесников А.О. Соціолінгвістична ситуація на південному заході Одещини // Українське Придунав'я у світлі гуманітарних досліджень. – Ізмаїл, 2015. – С. 138-142.

²³ Шевчук Т.С. Історико-культурна спадщина краю та колективна пам'ять місцевого соціуму // Українське Придунав'я у світлі гуманітарних досліджень. – Ізмаїл, 2015. – С. 178-198.

151 особа. 93% респондентів на запитання “що Ви вважаєте своєю малою батьківщиною?” з запропонованих відповідей 1) “рідне село / рідне місто”; 2) “район, в якому мешкаю”; 3) “південно-західна частина Одещини – Українське Придунав’я” обрали відповідь “рідне село / рідне місто”. Також у ході анонімного анкетування пропонувалося назвати відомих респонденту історичних діячів своєї малої батьківщини та історико-культурні пам’ятки рідного краю, назвати предмети, речі, явища, з якими асоціюється рідний край та його майбутнє. Назви культурних пам’яток та історичних осіб, що були зазначені опитуваними в анкетах, виявились щільно пов’язаними з їх етнічною ідентифікацією: Т. Шевченко, О. Суворов, О. Тучков (українці, росіяни); Х. Ботев, І. Інзов (болгари); отаман Некрасов (росіяни з родин старовірів, що подавалося ними як окремий маркер); німецькі колоністи (мешканці м. Тарутино); Штефан Великий (молдавани). Етнічно залежними виявилися і вказівки на ті речі, що можуть символізувати для них свою малу батьківщину: пісня, хліб-сіль (українці, росіяни); танок “хоро”, національні блюда меліна (баніца), манджа (болгари); озера Ялпуг, Катлабух, помідори (молдавани). Для половини респондентів, незалежно від їх етнічної приналежності, однаково значущими виявилися постаті й пам’ятники О. Суворову, С. Тучкову, загиблим солдатам в Афганістані, морякам-дунайцям, пам’ятник загиблим воїнам Другої світової війни, діорама “Штурм фортеці Ізмаїл” та сама фортеця Ізмаїл. Також спільними стали образи Дунаю, православних храмів, кораблів та порту, полів, землеробства, виноградників, дунайського оселедця, вина, квітів, калини, пшениці, цибулі, рушника, вишиванки. Однак, достатньо значний відсоток опитуваних (близько 30%) продемонстрував повну відсутність відповідей на ці питання, що змушує констатувати факт браку у певного прошарку молоді краю уявлення про ціннісні орієнтири, символи й архетипи, пов’язані з явищами місцевої культури. Ця категорія респондентів також не визначилася і з відповіддю на запитання щодо перспектив розвитку свого краю, тоді як решта переважно вказала: мир, розвиток інфраструктури, міжкордонних комунікацій, туризму, сільського господарства, а представники певних етнічних меншин – поглиблення співпраці з Румунією та Болгарією, зокрема посилення розвитку мов цих країн у регіоні.

Цікаво, що при цьому вихідці з етнічно змішаних сімей перспективи розвитку регіону бачать у поширенні української й російської мов. Досить явною виступила ще одна тенденція при проведенні опитування: в анкетах, де своєю малою вітчизною було названо рідне село чи місто, респонденти не змогли назвати діячів історії і культури рідного краю, натомість там, де під рідним краєм розумілося Українське Придунав’я, автори згадали І.Інзова, С.Тучкова, Х. Ботева, І.Котляревського тощо. Наведені факти, на наш погляд, свідчать, що

ментальний образ Українського Придунав'я у місцевої людності ще не сформувався, локальний соціум краю, по суті, “шукає” колективну ідентичність, яка б змогла об'єднати краян у горизонтальне співтовариство задля відродження своєї малої батьківщини.

Ще одним фактором, котрий негативно впливає на формування спільної колективної пам'яті місцевих мешканців, відтак – колективної ідентичності локального соціуму, є використання авторами наукових й аматорських праць різних топонімів регіону та некоректне застосування матеріалу з минулого територій, що не входять до складу Українського Придунав'я, при вивченні його історії²⁴. Маркуючи край різними “іменами”, дослідники ігнорують той факт, що для пересічного місцевого мешканця – громадянина України або народженого в УРСР, – топоніми “Буджак”, “Бессарабія” є певною мірою віртуальними, відносяться до далекого минулого їх предків, а топонімом “Південна Бессарабія” взагалі у різні періоди позначалися різні території. Не менш прикрий факт пов'язаний і з тим, що деякі історики при вивченні Придунайських теренів залучають до дослідів матеріал з історії тих повітів Бессарабської губернії 1873-1917 років, які були розташовані на території сучасної Молдови²⁵. Відтак вимальовується картина, приміром, соціального розвитку Придунайського краю у XIX ст., яка, зрозуміло, не сприяє адекватному відтворенню його минулого і формуванню ментального образу цього регіону.

Водночас варто звернути увагу і на позитивні тенденції у формуванні колективної ідентичності мешканців Українського Придунав'я: зростає інтерес громадськості до вивчення минулого Придунав'я²⁶, у часописах періодично з'являються публікації краєзнавців з історії регіону, збільшується кількість видань, автори яких не є професійними

²⁴ Українське Придунав'я: історія, етнокультурний розвиток. – Ізмаїл, 1995; *Паламарчук С.В.* Забытая земля: историческая область Бессарабия. – Одесса, 2008; Південна Бессарабія (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.). – Ізмаїл, 2011; Буджак: историко-этнографические очерки народов юго-западных районов Одесщины. – Одесса, 2014; Українське Придунав'я у світлі гуманітарних досліджень. – Ізмаїл, 2015.

²⁵ Приміром: *Шевченко А.М.* Соціальна структура населення Буджаку в XIX ст. // Гуржіївські історичні читання: Збірник наукових праць. – Черкаси, 2011. – Вип. 4. – С. 127; Південна Бессарабія (кінець XVIII – XIX ст.). – Ізмаїл, 2001. – С. 94-95, 107, 127; *Циганенко Л.Ф.* Дворянство Півдня України (друга половина XVIII ст. – 1917 р.). – Ізмаїл, 2009. – 268-270; *Башилі М.І.* Провінційне дворянство Херсонської та Бессарабської губерній (1861-1907 рр.). Автореферат. – Переяслав-Хмельницький, 2015. – С. 2, 12.

²⁶ *Галкина А.В.* Толерантность как обстоятельство культурного плюрализма. Феномен российско-османского приграничья: пример Буджака в XIX-XX вв. // Культурное многообразие: от прошлого к будущему. – СПб., 2008. – С. 286-287; *Ожогова Н.* Молчание зубров, или в защиту дилетантов // Курьер недели. – 2011. – 6 августа. – С. 6; *Огнев И.* Измаильская история: теория невероятности // Уездный телеграф. – 2011. – 7 сентября. – С. 9 та ін.

істориками, проте вивчають минуле рідних села, міста, народу, історичної батьківщини²⁷. У процесі декомунізації громадського життя було повернуто історичні назви чималій кількості населених пунктів краю, вулицям міст. Мешканці Білгорода-Дністровського висловили бажання провести місцевий референдум щодо повернення їх місту історичної назви Аккерман²⁸ (наразі саме це “ім’я” міста частіше згадується у місцевих ЗМІ).

Отже, локальний соціум Придунайського краю народжується. Натомість найбільшою проблемою на шляху формування колективної ідентичності мешканців Придунав’я, на наш погляд, є відсутність відповідного освітнього циклу у навчальних закладах регіону та часопису національною мовою, який би подібно до “Придунайської правди” 1941–1954 рр. формував “уявну спільноту” – локальний соціум Українського Придунав’я. На наше переконання, у цьому “особливому” регіоні шлях до формування національної ідентичності у більшості краян має проходити через ментальний образ свого краю як “українського” – органічної складової національного соціального простору. Нагальним завданням є також інтенсифікація гуманітарних досліджень з минулого і сьогодення Придунав’я: базою для формування “уявної спільноти” придунайського соціуму має стати її адекватний науковий образ. Позитивні кроки у цьому напрямку зроблено: вивчаючи соціальний простір Придунайського краю, дослідники доводять, що з давнини він розвивається у контексті історико-культурних процесів, що мали місце на землях України та Східної Європи загалом. На часі – запровадження в освітніх установах регіону відповідних курсів історико-культурного спрямування, які мають сприяти формуванню адекватного образу регіону у свідомості мешканців краю.

ВЕРХОВЦЕВА И., ЗАПОРОЖЧЕНКО А., ШЕВЧУК Т. Локальний соціум Українського Придунав’я: в пошуках колективної ідентичності.

Проанализированы факторы, под влиянием которых формируется коллективная идентичность населения юго-западной части Одесщины. Авторы считают, что сложная историческая судьба края, специфика идентификации представителей этнокультур региона, который имеет чрезвычайно высокий индекс этнической мозаичности, обуславливают тот факт, что коллективная идентичность здесь формируется преимущественно под влиянием образования и историописания.

Ключевые слова: коллективная память, места памяти, коллективная идентичность, малая родина, этническая идентификация, региональная и национальная идентичности, национально-культурные товарищества.

²⁷ Приміром: *Пастырь И.В.* Кирнички – наш отчий дом. 1814-2014. – Донецк-Измаил, 2014.

²⁸ В Белгороде-Днестровском начали подготовку к референдуму по возвращению городу исторического названия Аккерман // <http://bessarabiainform.com/2015/08/belgorod-dnestrovskij-pereimenuyut/>

VERKHOVTSEVA I., ZAPOROHZHENKO O., SHEVCHUK T. **Local Society of Ukrainian Danube Region: Searching Collective Identity.** The factors that form the collective identity of the South-Western part of Odessa region population were analyzed in the article. The authors believe that the difficult historical fate of the region, as well as the specificity of the identification of its ethnic cultures representatives, which has a very high index of ethnic diversity, are the main reasons for that collective identity is formed mainly under the influence of education and of history.

Keywords: *collective memory, places of memory, collective identity, homeland, ethnic identity, regional and national identity, “national and cultural” associations.*

References

Bachinskij A.D. (1966). Osnovnye e'tapy krest'yansko-kazackoj kolonizacii Budzhakskoj stepi i nizovij Dunaya v XVIII – nachale XIX v. In *Ezhegodnik po agrarnoj istorii Vostochnoj Evropy*. (pp. 325-331). Kishinev. [in Russian].

Bachinskij A.D., Vashhenko V.P. & Kul'chickij S.V. (1976). Izmeneniya administrativno-teritorial'nogo deleniya Odesshhiny (konec XVIII-1975 g.) In *Arkheologicheskie i arkhograficheskie issledovaniya na territorii Yuzhnoj Ukrainy*. (pp. 68-91). Kiev-Odessa. [in Russian].

Bachyns'ka O.A. (2002). *Ukrains'ke naselennia Prydunajs'kykh zemel'. XVIII – pochatok XX st. (Zaselennia j ekonomichne osvoinnia)*. Odesa. [in Ukrainian].

Bashly M.I. (2015). *Provintsijne dvorianstvo Khersons'koi ta Bessarabs'koi hubernij (1861-1907 rr.)*. [Provincial nobility and Kherson provinces of Bessarabia (1861-1907)] (*Extended abstract of Candidate's thesis*). Pereiaslav-Khmel'nyts'kyj. [in Ukrainian].

Bohuslavs'ka Yu.Yu. (2004). Etnichna mozaichnist' Odes'koi oblasti (druga polovyna XX st.) *Intelihentsiia i vlada. Issue. 3, Seriia: Istoriia*, 86-91. Odesa. [in Ukrainian].

Budzhak: ystoryko-etnohrafycheskye ocherky narodov iuho-zapadnykh rajonov Odesschyny. (2014). Odesa. [in Russian].

Cheban O.M. (2005). Osoblyvosti ukrains'koho Prydunav'ia z pohliadu polietnichnosti. *Kul'tura narodov Prychernomor'ia*, 68, 82-86. [in Ukrainian].

Dal'nik A. (1945). *Bessarabiya pod vlast'yu rumynskikh boyar (1918-1940)*. Moskva. [in Russian].

Derhachev V.A. (1996). *Ukrainskoe Prichernomor'e*. Odesa. [in Ukrainian].

Dianova N.M. (2013). Naukovo-prosvitnyts'ka diial'nist' vyschoho pravoslavnoho dukhovenstva Pivdennoi Ukrainy (kinets' XVIII – pochatok XX st.). Dnipropetrovs'k. [in Ukrainian].

First All-National Population Census: historical, methodological, social, economic, ethnic aspects. (2014). Kiev. [in Ukrainian].

Galkina A.V. (2008). Tolerantnost' kak obstoyatel'stvo kul'turnogo plyuralizma. Fenomen rossijsko-osmanskogo prigranich'ya: primer Budzhaka v XIX-XX vv. In *Kul'turnoe mnogoobrazie: ot proshlogo k budushhemu*. (pp. 286-287). St.Peterburg. [in Russian].

Khobta S. (2010). Vostok Ukrainy: transformaciya identichnostej v usloviyax pogranich'ya. *Perekrestki*, 3-4, 207-222 [in Russian].

Kisse A.I. & Koch S.V. (2014). Praktika mezhe'tnicheskikh vzaimodejstvij. In *Budzhak: istoriko-etnograficheskie ocherki narodov yugo-zapadnyh rajonov Odeschshiny*. Odessa. [in Russian].

Kolesnykov A.O. (2015). Sotsiolinhvistychna sytuatsiia na pivdenному zakhodi Odeschyny. In *Ukrains'ke Prydunav'ia u svitli humanitarnykh doslidzhen'*. (pp. 138-142). Izmail. [in Ukrainian].

Kucheriavenko I.F. (2008). *Izmail's'ko-Bessarabs'ka staroobriadnyts'ka ieparkhiia iak istoriko-kul'turnyj i konfesijnyj fenomen (1857–1946 rr.)*. [Diocese of Izmail staroobryadchsto as an historic-cultural and confession phenomenon (1857-1946)]. (*Candidate's thesis*). Cherkasy. [in Ukrainian].

Kushnir V.H. (2013). Hospodars'ko-pobutova adaptatsiia ukraintsiv pivdenno-zakhidnoho stepu i Nyzhn'oho Podunav'ia (druha polovyna XIX – persha polovyna XX st.). Kyiv. [in Ukrainian].

Kuz'mina S.B. (2015). *Transformatsii etnosotsial'noi struktury naselennia Bessarabii (persha polovyna KhIKh st.)*. [Transformation of Ethnosocial Structure of the population of Bessarabia (the First Half of the 19th Century)]. (*Candidate's thesis*). Chernivtsi. [in Ukrainian].

Lun'ova O.K. (2013). Politychni ta sotsial'no-ekonomichni zminy v Prydunajs'komu kraii Ukrainy: 1940-1941 rr. (*Candidate's thesis*). Odesa. [in Ukrainian].

Malynskij V. (1949). Agrarnaia reforma 1918-1924 hh. v Bessarabii. Kishiniov. [in Ukrainian].

Mel'nik S.K. (1978). *Bor'ba za vlast' Sovetov v Pridunajskom kraie i vossoedinenie s Ukrainskoj SSR. (1917-1940 gg.)*. Kiev-Odessa. [in Russian].

Mel'nykova L.S. (1999). *Skhidnoslov'ians'ka kolonizatsiia Pivdennoi Bessarabii (V – persha polovyna XIX st.)*. [The East - Slavonic Colonization of Southern Bessarabia (V - the 1st half of XIX centuries)]. (*Candidate's thesis*). Izmail. [in Ukrainian].

Mykhajlutsa M.I. (2008). *Pravoslavna tserkva na pivdni Ukrainy: period Druhoi svitovoi vijny (1939–1945 rr.)*. Odesa. [in Ukrainian].

Narcov N. (1940). Istoricheskie sud'by Bessarabii i Moldavii (kratkij ocherk). *Istoriik-marksist*, 9 (85), 85-98. [in Russian].

Palamarchuk S.V. (2005). *Terytorial'ni struktury Dunaj-Dnistrov's'koho mezhyrichchia (kinets' XIV – seredyna XVII st.)*. [The territorial structures of the Dunabe – Dniester interfluve (the end of XIV – half of XVII-th centuries)]. (*Candidate's thesis*). Odessa. [in Ukrainian].

Palamarchuk S.V. (2008). *Zabytaya zemlya: istoricheskaya oblast' Bessarabiya*. Odessa: Astroprint. [in Russian].

Pastyr' Y.V. (2014). *Kyrnychky – nash otchyj dom. 1814-2014*. Donetsk-Yzmayl. [in Ukrainian].

Pivdenna Bessarabiia (z najdavnishykh chasiv do kintsia XVIII st.). (2011). Izmail. [in Ukrainian].

Prigarin A. (2010). *Russkie staroobryadcy na Dunae: formirovanie etnokonfessional'noj obshchnosti v konce XVIII – pervoj polovine XIX vv.* Odessa-Izmail-Moskva. [in Russian].

Sereda V. (2006). Rehional'ni vymiry ukrains'koho sotsiumu: istorychne mynule y natsional'ni identychnosti. *Ahora. Ukraina – rehional'nyj vymir. Issue. 3*, 29-41. [in Ukrainian].

Shabashov A.V. (2002). *Gagauzy: sistema terminov rodstva i proishozhdenie naroda*. Odessa. [in Russian].

Shevchenko A.M. (2008). *Zovnishnia torhivlia portiv na Pivdni Ukrainy (druha polovyna XIX – pochatok XX st.)*. [Foreign trade of seaports on South of Ukraine (second half XIX - beginning of the XX century)]. (*Candidate's thesis*). Odesa. [in Ukrainian].

Shevchenko A.M. (2011). Sotsial'na struktura naselennia Budzhaku v KhIKh st. *Hurzhiivs'ki istorychni chytannia: Zbirnyk naukovykh prats', (4)*, 127-128. [in Ukrainian].

Shevchuk T.S. (2015). Istoryko-kul'turna spadshyna kraiu ta kolektyvna pam'iat' mistsevoho sotsiumu. In *Ukrains'ke Prydunav'ia u svitli humanitarnykh doslidzhen'*. (pp. 178-198). Izmail. [in Ukrainian].

Tsyhanenko L.F. (1997). *Ukrains'ke kozatstvo u Pivnichno-Zakhidnomu Prychornomor'i (XVI - 60-i roky. XIX st.)*. (*Candidate's thesis*). Kyiv. [in Ukrainian].

Tsyhanenko L.F. (2009). *Dvorianstvo Pivdnia Ukrainy (druha polovyna XVIII st. – 1917 r.)*. Izmail: SMIL. [in Ukrainian].

Tsyhanenko L.F. (2010). *Dvorianstvo Pivdnia Ukrainy (druha polovyna XVIII st. – 1917 r.)*. [The nobility of the South of Ukraine (the second half of XVIII c. – 1917 year)]. Pereiaslav-Khmel'nyts'kyj. [in Ukrainian].

Tsymbal T. (2010). *Liudyna u poshukakh hruntu*. Kyiv. [in Ukrainian].

Ukrains'ke Prydunav'ia u svitli humanitarnykh doslidzhen'. (2015). Izmail. [in Ukrainian].

Ukrains'ke Prydunav'ia: istoriia, etnokul'turnyj rozvytok. (1995). Izmail. [in Ukrainian].

V Belgorode-Dnestrovskom nachali podgotovku k referendumu po vozvrashheniyu gorodu istoricheskogo nazvaniya Akkerman. Retrieved from <http://bessarabiainform.com/2015/08/belgorod-dnestrovskij-pereimenuyut/> [in Russian].

Verkhovceva I.G. (2011). Suvorov i regional'naya identichnost' naseleniya Pridunav'ya. In *Suvorov v Izmaile: 220 let*. (pp. 222-227). Moskva. [in Russian].

Verkhovceva I.G. (2011). Ukrainское Pridunav'e – slavyano-romano-tyurkskoe pogranich'e: bazovye faktory formirovaniya kollektivnoj identichnosti naseleniya. In *Aktual'nye problemy sociologii, politologii, filosofii i istorii*. (pp. 159-164). Novosibirsk. [in Russian].

Verkhovtseva I.H. (2011). Tserkovno-derzhavni vidnosyny u Podunav'i u dobu radianizatsii kraiu. Abstracts of Papers *Pivden' Ukrainy: etnoistorychnyj, movnyj, kul'turnyj ta relihijnyj vymiry*. (pp. 316-320). Odesa: VMV. [in Ukrainian].

Verkhovtseva I.H. & Priharin O.A. (2013). Budzhak: istorychnyj zmist toponimu u kontesti istoryko-etnografichnoho rajonuvannia Ukrainy. *Postfaktum: istoryko-antropolohichni studii, 1*, 108-110. [in Ukrainian].

Verkhovtseva I.H. (2010). Etnichni kul'tury Ukrains'koho Podunav'ia v umovakh radianizatsii kraiu. *Naukovyj visnyk Izmail's'koho derzhavnoho humanitarnoho universytetu, 29*, 3-6. [in Ukrainian].

Verkhovtseva I.H. (2012). Sotsiokul'turna spadschyna Ukrain's'koho Podunav'ia: rehion iak mental'ne utvorennia. *Intelihentsiia i vlada*, 24. *Seriia: Istorii*, 153-164. Odesa. [in Ukrainian].

Verkhovtseva I.H. (2013). Ukrain's'ke Podunav'ia v etnokonfesijnykh slov'iano-romano-tiurks'kykh vidnosynakh. *Naukovyj visnyk Izmail's'koho derzhavnogo humanitarnoho universytetu*, (32), 5-7. [in Ukrainian].

Verkhovtseva Y.H. (2011). Etnokonfesijni aspekty formuvannia rehional'noi identychnosti naselennia Ukrain's'koho Podunav'ia. In *Relihiia, relihijnist', filosofiia ta humanitarystyka u suchasnomu informatsijnomu prostori: natsional'nyj ta internatsional'nyj aspekty. Part. 1.* (pp. 148-151). Luhans'k. [in Ukrainian].

Vermenych Ya. (2011). Istorychna limolohiia: problemy kontseptualizatsii. *Rehional'na istoriia Ukrainy*, 5, 29-48. [in Ukrainian].

Vermenych Ya. (2012). Makro-, mezo-, mikropidkhody v istoriohrafichnomu analizi: kontseptual'nyj pliuralizm. *Ukraina-Yevropa-Svit. Seriia: Istorii, mizhnarodni vidnosyny*, 10, 282-287. [in Ukrainian].

Yakovenko N. (2009). Vybir imeni versus vybir shliakhu (nazvy ukrains'koi terytorii mizh kintsem XVI – kintsem XVII st.) In *Mizhkul'turnyj dialoh. Betliy O. & Dysa K. (Comps.) Vol. 1: Identychnist'*. (pp. 87-95) Kyiv: Dukh I litera. [in Ukrainian].

Yarmolenko M.I. (2001). *Rozselennia ta oblashtuvannia hahauziv u Bessarabii (XIX – pochatok XX st.)*. [Settlement and arrangement of the Gagauzes in Bessarabia in the nineteenth and the early of twentieth centuries] (*Candidate's thesis*). L'viv. [in Ukrainian].

Zaporozhchenko O.V. & Kichuk Ya.V. (2015). Samosvidomist' meshkantsiv kraiu, ikh sotsial'na vzaiemodiia. In *Ukrains'ke Prydunav'ia u svitli humanitarnykh doslidzhen'*. (pp. 199-209). Izmail. [in Ukrainian].

Zastavnyj F.D. (1994). *Heohrafiia Ukrainy*. L'viv [in Ukrainian].